

UDK:182

Yunus XOLIQOV,
Samarqand davlat chet tillar instituti professori, DSc
E-mail: xolikovyunus88@gmail.com

SamDCHTI professori, f.f.d R.Komilov taqrizi asosida

GLOBALASHUV JARAYONIDA YOSHLAR ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MANAVIY OMILNING ROLI

Аннотация

Insoniyatning ijtimoiy rivojlanish jarayonida yosh avlodning kamolotiga har doim e'tibor berilganligi tadqiq qilingan. Shu nazardan, xalqning asrlar madaniyati shakllangan nafosat va milliy boyligi o'ziga xos g'oyaviy qarashlar zaminida xilma-xillashib borganligi ochib berilgan. Ayni shu kabi insoniyat jamiyati taraqqiyoti uchun umumiy lashuv (globalizatsiya)ga xizmat qilganliklari ijtimoiy falsafiy tizimli tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Tadqiqot, globalizatsiya, ijtimoiy, globallashuv, tijorat, milliy, madaniy, qadimiy, g'oya, estetik, media, postindustrial, internet, umuminsoniy, global.

РОЛЬ ДУХОВНОГО ФАКТОРА В РАЗВИТИИ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ В ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В процессе социального развития человечества всегда уделялось внимание развитию молодого поколения. В этой связи выявляется, что утонченность и национальное богатство народов, на которых формировалась культура веков, стали разнообразными на основе собственных идеологических взглядов. Аналогичным образом, социально-философским систематическим образом проанализирован тот факт, что они служили развитию человеческого общества до степени глобализации.

Ключевые слова: Исследование, глобализация, социальный, глобализация, торговля, национальный, культурный, древний, идея, эстетический, СМИ, постиндустриальный, интернет, универсальный, глобальный.

THE ROLE OF THE SPIRITUAL FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE AESTHETIC CULTURE OF YOUTH IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Annotation

In the process of social development of mankind, attention has always been paid to the development of the younger generation. In this regard, it is revealed that the sophistication and national wealth of the people, on which the culture of the centuries was formed, have become diverse on the basis of their own ideological views. In the same way, the fact that they served the development of human society to generalization (globalization) has been analyzed in a socio-philosophical systematic way.

Key words: Research, globalization, social, globalization, commerce, national, cultural, ancient, idea, aesthetic, media, postindustrial, internet, universal, global.

Kirish. So'ngi yillarda tadqiqotchilarning asosiy diqqati globalizatsiya hodisasining madaniy jihatlarini tahlil etishga qaratilgan. G'arbdagi ba'zi ijtimoiyotchilar va siyosiy mutaxassislar globallashuv jarayonining ketma-ket keladigan ijobiy hamda salbiy xususiyatlarini sharhlab, uning noxush jihatlarini bartaraf etish xalqlarning turmush sifati va ijtimoiy mustahkamlikni yaxshilashga olib keladi, deb fikr bildiradish mumkin.

Globalizatsiya ta'siri ostida madaniyat allaqachon tijoratlashtirish hamda biznes (tadbirkorlik) obyektiga bo'lib qoldi. Yuqori saviyadagi, ilmiy va elit madaniyatlar o'rmini ko'proq foyda keltiruvchi pop-madaniyat egalladi. Madaniyat sohasidagi umumiy lashuv o'ziga xos xatar va xavf-xatarlarni keltirib chiqara oladi. U milliy madaniyatlarining betakrorligi va saqlanib qolishiga tahdid soladi, xususan, uchinchi dunyo mamlakatlari (davlatlari)ning milliy-madaniy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. "Inson barcha zarur narsalarni bir o'zi hosil qila olmaydi, bularni topish uchun u turli kasbdagi odamlarning xizmatiga ehtiyoj sezadi. Boshqa insonlar ham shunday holatda bo'ladilar. Insonlar o'z ehtiyojlarini qondirish va kamol topish uchun jamoaga va jamiyatga birlashuvlari zarur bo'ladi"[1].

Madaniy umumiy lashuvning yuqori darajadagi tuzilmaviy tuzilishining asosiy belgisi - bu jarayonlarni boshqarib borish maqsadida tashkil etilgan, milliy madaniyatlarini nazorat qiluvchi tashkilotlar va muassasalarning yuzaga kelishidir. Bunday boshqaruvning bosh vazifasi madaniy globalizatsiyaning ijobiy jihatlarini ko'paytirish va noxush oqibatlarini kamaytirish hisoblanadi.

Globalashuv davrida internet saytlari orqali amalga oshirilayotgan nashrlar hamda media vositalari yordamida paydo bo'lgan yot madaniyat yoshlarning nafosat (estetik) madaniyatining ma'naviy-g'oyaviy asoslariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda (zarba bermoqda). Natijada, qadimiy, betakror milliy madaniyat va san'at makonida yoshlarning g'oyaviy-estetik dunyoqarashiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi kontent hajmi va turlari ko'payib bormoqda. Bu esa talabalarni g'oyaviy-estetik tarbiyalash oldiga muhim va yangi vazifalarni qo'yimoqda"[2]. Axborotlashgan jamiyatda media madaniyatining umumiy lashuvi yosh avlodni aniq manfaatlariga bo'ysundirilgan nafosat madaniyati - postindustrial estetik madaniyatga ergashishga undamoqda. Bu holat, go'yoki, globalizatsiyaning harakatlantiruvchi kuchi sifatida internet tarmoqlaridagi umuminsoniy-qat'iy mezonlar

(insonning tabiiy huquqlari xalqaro normalari, yangi ma'naviy-axloqiy prinsiplar, jamoatchilik fikri) tarzida tushuntirilmoqda. Hozirgi davr yoshlarining estetik madaniyatini muayyan bir ma'naviy mavjudlik yoki g'oyaviy tizim shaklida shakllantirilishi va rivojlantirilishi global o'zgarishlarga hamohang bo'lishi, hukmron madaniyat bilan murosas (kompromiss) yo'lidan borishga olib kelmoqda. Bu vaziyatni O'zbekistonning ayni paytdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish mezonlari asosida baholash zarur. Bu omillar hamisha shuni talab etadiki, "o'z xalqi milliy qadriyatini boshqa millat qadriyatlariga teskari qo'ymagan holda va, aksincha, boshqa millat ma'naviyatini chuqur his qilish darajasiga o'sib chiqsa va o'z milliy qadriyatini bemaol va beminnat namoyish etish imkoniyatiga ega bo'lsa, milliy munosabatlarda do'stona iqtisodiy va ma'naviy muloqotdan o'zga niyat bo'lmasa, ana shunda turli millatlarning ma'naviyatini ifodalovchi umumbashariy qadriyatlar o'sib boraveradi"[3].

Adabiyotlar tahlili. O'zbekiston hududida o'sib kelayotgan avlodning nafosat (estetik) madaniyatini qaror toptirishga yangicha falsafiy mushohada negizida yondashuv amalga oshirildi. Yigirma birinchi (yangi) asr kelishi bilan voyaga yetayotgan yoshlarni oliy nafosat g'oyalari zaminida voyaga yetkazish, ularning har taraflama yetuk inson sifatida shakllanishini kafolatlash masalalariga g'avvoslaricha diqqat qaratish talab etilmoqda. Umumiy lashuv (globalizatsiya) muhitida kelasi naslga nisbatan alohida g'amxo'rlik va zavqqa yo'g'rilgan munosabat yuzaga keldi. Globallashuv dvrida ijtimoiy tuzilmaning tezlik bilan shiddatli sur'atlar negizida taraqqiy etishida umumiy lashuv (globalizatsiya) beqiyos qadr-qimmatga ega bo'lib, har bir mamlakat, elat, millat yoki sog'lom naslning nafosat madaniyatida yangi mazmun-mohiyatni aks ettirmoqda (vujudga keltirmoqda). "Bugungi globallashuv sharoitida har qanday davlat va jamiyatning asosini tashkil etadigan asl va fundamental qadriyatlarini unutmashimiz lozim. O'sib kelayotgan avlod aynan oilada ma'naviy-axloqiy tarbiya oladi, mas'uliyatli bo'lishni va loqayd bo'lmaslikni o'rganadi"[4]. Aynan shunday sharoitda o'z shaxsiyatini, milliy g'oyasi va mafkuraviy qarashlarini mustahkamlagan sog'lom naslga ota-bobolar merosi va qimmatli an'analardan uzilmagan holda, umumiy lashuvga (globalizatsiyaga) shay turib, zamonaviylikni nafosat (estetik) madaniyati darajasida kundalik hayot tarziga joriy eta oladi. Globalizatsiya hodisasining haqiqiy mazmun-mohiyatini yosh avlod estetik madaniyatidagi o'rni aniq va ravshan qilib belgilab olish ijtimoiy tuzilmamizning eng muhim vazifalaridan biriga aylandi. Shu asosda yoshlarning madaniyati "ma'naviy-madaniy hayot, ta'lim-tarbiya, madaniy meros, tarixiy tajriba, diniy, axloqiy, ma'rifiy qarashlar, turmush tarzi, rang-barang munosabatlar, ilm-fan, xalq bayramlari, sayllari, tomoshalari va udumlari kabi sohalarni o'z ichiga qamrab oladi. Xalqning, millatning o'ziga xos etnik xususiyatlari, jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissi ham aslida ana shu ma'naviy-madaniy qadriyatlar bilan o'lchanadi"[5].

Tahlil va natijalar. Umumiy lashuv muhitida ma'naviy-g'oyaviy jarayonlarni har bir fuqaro, ayniqsa bizning yoshlarimizning dunyoqarashida taraqqiy ettirish, o'quv-tarbiya tizimi vositasida hozirgi zamon uslublari asosida hayotiy voqyelikka aylantirishning usullaridan (mexanizmlaridan) oqillik bilan foydalanish talab etiladi. Bugungi kunda globallashuv jarayoni natijasida ijtimoiy hayotimiz bilan uyg'unlashib ketganligini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev takidlar etarkan, "Xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ruyobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. Ayni vaktida, bugungi globallashuv davrida jahon miqyosida chuqur moliyaviy-iqtisodiy inqiroz davom

etayotgan, raqobat tobora kuchayib borayotgan keskin bir sharoitda biz mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lini har tomonlama tahlil qilib, davlatimizni barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish maqsadida, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini ishlab chiqdik"[6], deb ta'kidlaydi.

Umumiy lashuvga axborotlashgan ijtimoiy tuzilmada ma'naviy-g'oyaviy jarayonlarni yosh avlod shuuriga singdirishda o'quv-tarbiyaning turlicha usullari orqali tatbiq etishni o'z oldimizga maqsad qilib belgiladi.

Bunda quyidagi mas'uliyatlar asosida yoshlarda ma'naviy-g'oyaviy qarashlarni qaror toptirish zarur:

Birinchi, barcha jabhalarda nafosat madaniyati taraqqiyotiga xizmat qiluvchi umuminsoniy g'oyani yoshlarning ongiga singdirish uchun alohida pedagogik-psixologik va ilmiy dastur ishlab chiqish;

Ikkinchi, jamiyatda yoshlarga doir davlat siyosatidan kelib chiqqan holda nafosat madaniyatining shakllanib borishini uzviy ravishda nazorat qilib borish;

Uchinchi, axborotlashgan tuzilmaga mos ravishda barcha o'quv dargohlarida g'oyaviy va mafkuraviy tarbiyani davr talablari darajasiga yuksaltirish;

To'rtinchi, har bir mahallada yoshlarni zamonaviy falsafiy mushohada yuritishga o'rgatish va milliy nafosat madaniyatini avvalambor, ularning falsafiy dunyoqarashiga aylantirish.

Yigirma birinchi (yangi) asrda umumiy lashuv (globalizatsiya)ning shiddatli sur'atda ijtimoiy rivojlanish jarayoniga ta'siri oshib borishi oqibatida inson sivilizatsiyasining madaniy boyliklari, milliy qimmatliklari, diniy e'tiqodlari yangilanishga uchrab, har bir mamlakatda yosh avlodning nafosat (estetik) madaniyatining silma-xil ko'rinishiga ega bo'lishini keltirib chiqardi. Ushbu hodisa O'zbekiston zaminida ham yoshlarning ma'naviyati shakllanishiga o'ziga xos yangicha qiyofasini olib kirdi. Oilada farzandni nafosat (estetik) yo'nalishda tarbiyalash, uni har taraflama yetuk inson bo'lib kamol topishini kafolatlash masalalariga chuqur diqqat qaratish, turli ruhiy (ma'naviy) xavf-xatarlardan asrash beqiyos ahamiyatga ega bo'ldi. Negaki, globalizatsiya ayrim elatlarning milliy g'oyasi, mafkuraviy qarashlari, madaniyati, e'tiqodi va ota-bobolar merosiga ham ma'naviy xavf solayotganini yoddan chiqarmaslik lozim. Xususan, bunday umumiy lashuvga tayyor bo'lmagan yoshlarimizning ongi va dunyoqarashida go'yoki estetik madaniyat sifatida oilaviy ajralishlar ko'payishiga, qadriyatlarining poymol bo'lishiga olib kelmoqda. "Barchamizga ayonki, jahonda keskin iqtisodiy raqobat, axborot xurujlari, terroristik tahdidlar tobora kuchayib bormoqda. Dunyoning turli joylarida, ayniqsa, Sharq mintaqasida qonli to'qnashuvlar va nizolar davom etmoqda. Ming afsuski, bunday notinch keskinlik o'choqlari kamayish o'rni ko'payib bormoqda. Ana shunday tahlil va vaziyatni hisobga olgan holda, biz yurtimizda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, turli xavf-xatarlarga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatimizni har tomonlama kuchaytirishimiz shart"[7].

Aynan shuning uchun O'zbekistonning mustaqil rivojlanish yo'nalishidagi taraqqiyot strategiyasi hamda o'zbek elining ulug'vor mamlakatni qaror toptirishga oid maqsad va intilishlarini keng omma (jamoatchilik)ga to'laqonli tushuntirish, shuningdek, umumiy lashuv (globalizatsiya) hodisasining haqiqiy mazmun-mohiyatini yosh avlod nafosat madaniyatidagi o'rni aniq-tinij belgilab olish va ijtimoiy tuzilmamiz a'zolariga yetkazish eng muhim vazifalardan biriga aylandi.

Muhokama. Umumiy lashuv (globalizatsiya) muhitida voyaga yetayotgan naslni har xil xavf-xatarlardan himoyalash, ularning ruhiyatiga (yuragiga) yaxshilik g'oyalarini joriy etish nafosat (estetik) madaniyat yo'nalishida muttasillik (uzluksizlik)ni taqozo etmoqda. Bugungi kunda globallashuvning ijtimoiy hayotimiz bilan bog'liqligi xususida Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o'z fikrlarini bildirar ekan, "Yangi tahdidlar, jumladan, "ommaviy madaniyat" xavfi va boqimandalik kayfiyati paydo bo'layotgan, odob-axloq, qadriyatlarining yo'qolish xavfi yuzaga kelayotgan hozirgi globallashuv sharoitida bu g'oyat muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, mening fikrimcha, inson ma'naviy olami, xalqlar madaniyatini belgilaydigan manbalarni asrab-avaylash va boyitish bugungi kunda har qachongidan ham muhimdir"[8; 29-30], - deb ta'kidlaydilar.

Yosh avlod ijtimoiy tuzilmada o'zining mustahkam g'oyaviy va dunyoqarashlarini qaror toptirish davomida umumiy lashuvning haqiqiy mohiyatiga diqqat qaratishlari, turli ommaviy axborot vositalari orqali tarqatilyotgan ma'lumotlarning ishonchlik darajasiga tayanib ish ko'rishlari lozim. Buning uchun keng jamoatchilikning fikr-mulohazasini to'g'ri tushunib yetish, nafosat (estetik) madaniyat bilan bog'liq falsafiy mushohada yuritish o'ta ahamiyatlidir. Biz ma'naviy-g'oyaviy yangilanishlar davrida nafosat madaniyatining ijtimoiy hayotdagi xilma-xil jihatlariga, xususan, yoshlar shuuriga singib borishidan ehtiyot bo'lishimiz shart. Jamiyatda turli ruhiy (ma'naviy) xavf-xatarlarga oid rang-barang fikrlardagi yondashuv va qarashlarga yo'l qo'ymasligimiz zarur. Axborotlashgan jamiyatning shiddat bilan o'zgarib borishi natijasida "XX asrda globallashuv jarayonining tezlashishi va umumsayyoraviy sivilizatsiyaning shakllana boshlashi jahon mafkuralarining xarakterini o'zgartirib yubordi. Ularning o'rnini bosadigan qudratli mafkuraning yo'qligi, geosiyosiy maqsadlarning o'zgargani esa bu g'oyalarning salbiy ta'sirini yanada kuchaytirdi. Bunday

sharoitda o'z maqsadini aniq belgilab olgan, ehtiyoj va manfaatlarini yaxshi anglab yetgan, o'z e'tiqodiga ega bo'lgan, bir so'z bilan aytganda o'z milliy g'oyasini shakllantirgan millatgina kelajagini saqlab qoladi va istiqbolini belgilaydi"[9]. Aynan shunday ijtimoiy sharoitda uzoq zamonlardan beri istiqomat qilayotgan yosh avlodning dunyoqarashini zamonaviy (ilg'or) texnologiyalar bilan boyitish, turli xil tashqi ta'sirlar zaminida shaxsiy mohiyatni tushunib yetish, xalqning qimmatli an'analarni qadrlash hamda nafosat (estetik) madaniyatni kelajakka ma'naviy-g'oyaviy qarashlar asosida yetkazib berish zarur.

Ayni damda rasm-rusumlar va an'analrimizning yosh avlodni birlashtiruvchi nafosat (estetik) xususiyatlaridan to'laroq darajada foydalanish zarur. Xalq an'analarni tadqiq etish, madaniy boyligimiz, milliy rasm-rusumlar va qimmatliklarimizni tiklayotgan bir paytda, dunyo miqyosida yaxshilik va yomonlik (shar) orasidagi qarama-qarshilik kuchayib borayotganiga shohid bo'lmoqdamiz. Har qanday ruhiy-g'oyaviy jarayonlar elatning ma'naviy, ruhiy talablarini, an'analari hamda hayot tarzini inobatga olgan holatdagina taraqqiy etadi.

Xulosa. Mazkur yo'nalishda olib borilyotgan sa'y-harakatlarning samarasi o'laroq, yosh avlod shuuriga tabiat, mamlakat va ijtimoiy tuzilma insonga faqatgina turli xavf-xatarlardan xoli yashash va zurriyot qoldirish uchun emas, balki o'zgaralar bilan birlashib, yuqori did va aql-idrokka ega bo'lish, nafosat (estetik) madaniyat negizida belgilangan marralarga erishish uchun ham kerakligini singdirishimiz lozim. Ijtimoiy rivojlanishda yoshlar uchun ruhiy-g'oyaviy usullarni (mexanizmlarni) taraqqiy ettirishga keng ijtimoiy asos yaratsak, kelajak kunimiz bundanda to'kin, yoshlarimiz saodatli davr farzandlari bo'lib kamol topadilar. Ular orasida ro'y berayotgan ruhiy o'zgarishlar (qiyofalar) doimo yangicha qarashlar va g'oyaviy holatlarni insoniyatning porloq kelajagi tomon yetaklashga yo'naltirilishi nazarda tutiladi.

ADABIYOTLAR

1. Форобий А.Н. Фозил одамлар шаҳри. –Тошкент, Янги асар авлоди, 2018. 238-бет.
2. Мустафаев Ш. Н. Глобаллашув шароитида талабаларни ғоявий-эстетик тарбиялаш технологияси (бадий тўғарақлар фаолияти мисолида). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Самарқанд. 2018. Б-12.
3. Махмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. -Т.: "Шарқ", 2001.116 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. -Т.: Ўзбекистон, 2-жилд, 2018. 331-бет.
5. Мусаев Ф. Демократик давлат қуришнинг фалсафий-ҳуқуқий асослари. Т.: "Ўзбекистон", 2007. 119-бет.
6. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. -Т.: Ўзбекистон, 2-жилд, 2018. 178-бет.
7. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд, -Т.: 2018, 141-бет.
8. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2018. 29-30 бет.
9. Сафоева С. Глобаллашув жараёнининг ижтимоий ҳаёт соҳаларига таъсири. // Глобаллашув жараёнида жамиятни демократлаштиришнинг сиёсий, фалсафий-ҳуқуқий масалалари. –Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ нашриёти, 2006, 27-бет.
10. Yunus Ortikovich Kholikov, . (2021). Philosophical Fundamentals Of The Culture Of Tolerance. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(09), 48–51.
11. Kholikov Y. O. Issues of education of youth on the ethical basis of international culture and tolerance at the age of globalization //Philosophical Readings. – 2021. – Т. 13. – №. 4. – С. 1917-1922.
12. Xoliqov Y. The role of ethics and education in the development of tolerance relations between uzbekistan and the nation in the process of development //International Conference on Problems of Improving Education and Science. – 2022. – Т. 1. – №. 02.